

OSNOVE NJEMAČKE GRAMATIKE

Zrinjka Glovacki-Bernardi, OSNOVE NJEMAČKE GRAMATIKE,

Školska knjiga, Zagreb 1996.

S *Osnovama njemačke gramatike* dobili smo prvu domaću malu tekstualnu gramatiku njemačkoga jezika. Nakon velike *Tekstualne gramatike njemačkog jezika (Textgrammatik der deutschen Sprache)* Haralda Weinricha iz 1993., *Osnove* su ne samo za naše prilike nevjerojatno brz izdavački, nego prije svega značajan lingvistički pothvat. Znanstveno-stručne se publikacije kao što je poznato među ostalim procjenjuju i prema stupnju u kojem odražavaju i integriraju recentna strujanja u određenoj disciplini. A teoretske postavke suvremenoga germanističkog jezikoslovlja u ovom priručniku nisu samo polazište, nego i predmet pojedinih poglavlja.

Glavna obilježja gramatike navedena su u kratkom *Predgovoru* - u teoretskom pristupu ona "ujedinjuje postavke lingvistike teksta i tradicionalne gramatike", što znači da polazi od iskustvene činjenice da se "prirodni jezik koristi samo u tekstovima" (Weinrich 1993:17). Predmet joj je sustav standardnoga njemačkog jezika uključujući i svakodnevni govor kao njegovu komunikacijsku varijantu. Pisana je hrvatskim jezikom, a svi se njemački primjeri - iz književnih i novinskih tekstova - prevode na hrvatski. U opisu elemenata njemačkoga jezika koristi se kontrastivni pristup, tj. sustavno se upućuje na sličnosti i razlike u odnosu na

hrvatski jezik. Iako nije riječ o usporednom opisu dvaju jezika, ova gramatika sadrži mnoga obilježja klasične kontrastivne gramatike i značajan je doprinos kako germanistici tako i kroatistici.

Gramatika se sastoji od četiri poglavlja: *Glas i slovo, Tekst, Rečenica, Riječ*. Ova struktura odražava - izuzmemo li prvo poglavlje u kojem se objašnjavaju osnove njemačkoga fonološkog i grafematskog sustava - osnovnu metodološku pretpostavku po kojoj tekst predstavlja pragmatički okvir za prikaz elemenata jezičnoga sustava, jer on je "sustavna cjelina koju čine odnosi između pojedinih sastavnih dijelova teksta" (str. 11). Tekstualna je gramatika holistička i nastoji pokazati ulogu pojedinih jezičnih elemenata (tipova rečenica, vrsta riječi) u gradnji kompleksnog znaka - teksta, pa se oni stalno postavljaju u relaciju prema njemu.

U poglavlju *Tekst* ta se jedinica opisa definira kao "jezična i govorna cjelina, smislaono i gramatički" i time naglašava značaj svih njegovih sastavnica - gramatičke, semantičke i pragmatičke. Konkretni tekstovi uvijek pripadaju određenom žanru, odnosno vrsti teksta (*Textsorte*). Žanrovi su kompleksne jezične radnje koje ujedinjuju tipična situacijska i funkcionalna obilježja, koja u većoj ili manjoj mjeri određuju i

strukturu cjeline. Ovaj se segment ilustrira pomoću više uporabnih žanrova s kojima se govornici nekoga jezika često susreću - novinskom viješću, vremenskim izvještajem, receptom za pripremu jela, reklamom.

U gramatici se posebno opisuje značenjsko povezivanje pojedinih dijelova teksta pomoću anaforičkih i kataforičkih odnosa. Dijelovi svake cjeline, pa tako i teksta, uvijek naime postaju dio tek relacijom prema nečemu. Zbog njihova se pak značaja za recepciju cjeline osobita pažnja posvećuje nekim elementima organizacije teksta i to jezičnim signalima otvaranja (počecima) i zatvaranja (završecima), a ne zaboravlja se naglasiti ni uloga nekih drugih neverbalnih sredstava u pisanom (grafička rješenja) i govornom mediju (pauze npr.).

Osnovnom jedinicom teksta bavi se poglavlje *Rečenica*. Obuhvaćeni su tradicionalni rečenični dijelovi (subjekt, predikat, predikativ, objekt, priložne oznake, atribut) i rečenični tipovi (izrična, upitna, zahtjevna, usklična rečenica). Uz složenu rečenicu posebno se obrađuje i rečenični okvir - specifičan red riječi glagolskoga kompleksa koji se odražava u dislokaciji sintaktički i semantički bliskih elemenata, a radi postizanja napetosti kod recipijenta.

Po prvi put je u našim malim gramatikama njemačkoga jezika obrađena i valentnost, svojstvo glagola - tj. predikata u rečenici - da otvara mjesto drugim aktantima i time sintaktički i semantički određuje tip ostalih rečeničnih

sastavnica. S obzirom na važnost ovoga fenomena za tvorbu rečenice¹, na doprinos njemačke lingvistike teoriji valentnosti odnosno teoriji zavisnosti (Helbig, Engel i dr.) te na razlike u valentnosti kao potencijalni izvor interferencije pri učenju njemačkoga jezika, na kraju gramatike je uz tradicionalnu listu jakih i nepravilnih glagola uvršten i *Pregled glagola s različitom valentnošću u njemačkom i hrvatskom* koji obuhvaća 54 jedinice.

Morfologija i sintaksa glagolskih vremena i načina obrađuje se u poglavlju *Riječ*. Osim uobičajenih promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi u ovoj se gramatici prikazuju i čestice (131-135), riječi koje modificiraju značenje leksema odnosno dijelova teksta na koje se odnose ili izražavaju govornikov stav prema nekome ili nečemu. Naglašava se njihova vezanost za razgovorni jezik s jedne i za tekst/kontekst s druge strane. Tu je naime vrstu riječi izvan konteksta gotovo i nemoguće adekvatno opisati, a i njemačka se lingvistika njima sustavno počela baviti tek sedamdesetih godina. Kod čestica poseban problem predstavlja homonimija, jer je većina njih homonimna s priložima i veznicima. Ono što ih razlikuje njihova je funkcija u rečenici. Između niza njemačkih čestica izdvaja se i opisuje značenje 11 najučestalijih, njihova se upotreba ilustrira primjerima, a u prijevodima tih primjera nude se i njihovi najtipičniji ekvivalenti u hrvatskom. Kako strancima koji uče njemački čestice zadaju velike

¹ Neki lingvisti idu tako daleko da glagol poistovjeuju s rečenicom, jer je on "sa svojim pripadajućim aktantima isto što i elementarna rečenica pa stoga između glagolske i rečenične sheme postoji (gotovo) jednoznačna relacija" (Bellmer / Brennstuhl 1984:247).

teškoće, ovaj će dio gramatike sigurno biti od velike pomoći svima koji se njome budu služili.

Kao i većina modernih malih gramatika, tako i *Osnove* spadaju među deskriptivne gramatike. Ono po čemu se pak razlikuju od većine gramatičkih priručnika upravo je nastojanje da se prikaže doprinos pojedinih jezičnih sredstava procesu nastajanja nekoga teksta odnosno njegovoj tekstualnosti. Rezultat je sretan spoj novih spoznaja o jezičnom ustrojstvu teksta kao nadrečenične cjeline (koja osmišljava svoje dijelove) i klasične analize rečenice i njezine strukture. Pritom se koristi tradicionalna terminologija, a novi pojmovi i termini - uglavnom iz područja lingvistike teksta - jasno su definirani.

S didaktičkoga aspekta valja naglasiti eksplicitno upućivanje na razlike između njemačkog i hrvatskog jezika (npr. kod upitne i zavisno složene rečenice, str. 24 i 30), na razlike između pisanog i govornog jezika (npr. u upotrebi

konjunktiva i kondicionala ili čestica, str. 67 i 131) ili na konkurentne oblike i konstrukcije (rijetka upotreba nekih pasivnih oblika i njihovi "nadomjesci", str. 76).

Da se i inače vodilo računa o korisnicima pokazuju ne samo sažet i jasan izraz, nego i grafička rješenja i prilozi (tabele, *Kazalo pojmova*).

LITERATURA

- Ballmer, Thomas T./Brennstuhl, Waltraud (1984). Empirisch fundierte Sprechakttheorie vs. sprachphilosophische Spekulationen, u *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 2: 243-261.
- Engel, Ulrich / Mrazović, Pavica (ur.) (1986). *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, 1-2, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnost.
- Weinrich, Harald (1993). *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Mannheim... Duden.

Nada Ivanetić